

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента

кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного аграрного університету

Котвяковського Юрія Олександровича

дисертацію **Кузьменко Кристини Олександрівни**

«Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами в
цивільному судочинстві України»,
що подана на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 – Право
за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дисертації. Актуальність теми дисертаційної роботи Кузьменко К.О. «Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві» не викликає сумнівів та є досить своєчасною. Як відомо, у грудні 2017 р. набрали чинності масштабні зміни до Цивільного процесуального кодексу України, що, по суті, може вважатись новою його редакцією. Подальше ж вдосконалення цивільного процесуального законодавства продовжується до цього часу. Реформування обумовлене необхідністю кардинальних перетворень порядку здійснення правосуддя, створення ефективних механізмів захисту права, без чого неможливе забезпечення повноцінної правової захищеності особи та суспільства та зрештою побудова успішної держави. Своєю чергою, ефективність реформ в зазначеній сфері нерозривно пов'язана з координацією зусиль юридичної науки, законодавця та практики правозастосування. Наукове обґрунтування реформ, дає змогу зробити довгостроковий прогноз розвитку правосуддя загалом та цивільного судочинства зокрема.

Важливе значення у процесі вдосконалення процесуального законодавства має забезпечення сторонам умов для максимальної реалізації наданих законом процесуальних прав. Разом з тим, на сторони покладається обов'язок добросовісної їх реалізації.

Таким чином, використання сторонами своїх процесуальних прав на засадах змагальності та диспозитивності має бути спрямоване на виконання завдань цивільного судочинства, які згідно ст. 2 ЦПК України, полягають у справедливому, неупередженому та своєчасному розгляді та вирішенні цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

На тлі вказаних законодавчих змін та формування новітньої судової практики актуалізувалося пізнання сутності зловживання цивільними процесуальними правами, співвідношення цього поняття із суміжними правовими категоріями, заходів захисту та відповідальності за неправомірну процесуальну діяльність.

Теоретичні дослідження І. В. Андропова, С. С. Бичкової, А. Г. Гулика, Н. Ю. Голубевої, К. В. Гусарова, І. О. Ізарової, В. В. Комарова, О. О. Кота, В. А. Кройтора, Д. Д. Луспеника, Ю. Д. Притики, М. П. Курила, О. В. Рожнова, О. С. Ткачука, С. Я. Фурси, М. М. Ясинка, Г. В. Чурпіти, Т. А. Цувіної та інших вчених-

процесуалістів є основою для продовження формування цілісної концепції запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в цивільному судочинстві.

Проте, незважаючи на суттєві наукові результати попередніх досліджень, обґрунтування належної моделі реалізації принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві не можна вважати завершеним.

Практичний досвід у царині юриспруденції та коло наукових інтересів К.О. Кузьменко обумовили вибір теми дисертаційного дослідження. Автор розглядає ті питання, які ще не отримали належного розвитку в доктрині та законодавстві. Складність та новизна проблематики, що аналізується, визначила особливості наукового пошуку К.О. Кузьменко, спрямованого на концептуальне осмислення сутності принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві, аналізує основні етапи історичного розвитку даного принципу, проводить аналіз типових зловживань процесуальними правами та заходів процесуальної відповідальності за недобросовісну поведінку в цивільному судочинстві.

Зв'язок роботи з науковою тематикою. Дисертаційне дослідження здійснювалося в рамках науково-дослідницької роботи кафедри правосуддя та філософії юридичного факультету Сумського національного аграрного університету «Науково-прикладні проблеми цивільного, адміністративного, кримінального, господарського права та процесу» (номер державної реєстрації 0121U107740). Дисертант виступає співвиконавцем вказаної науково-дослідницької роботи. Окремі ідеї та результати дисертаційного дослідження використовувались у ході навчального процесу.

Наукова новизна та теоретичне значення дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, які сформульовані в дисертаційному дослідженні характеризуються необхідними елементами наукової новизни.

У розвиток законодавчої моделі основних засад цивільного судочинства пропонується концептуальне обґрунтування принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами, що включає систему теоретичних положень, що розкривають історичні віхи становлення та розвитку уявлень про неправомірну та недобросовісну процесуальну поведінку, основні наукові підходи до визначення її сутності, видів і співвідношення з суміжними правовими категоріями, межі правомірної реалізації процесуальних прав та необхідні заходи щодо запобігання та протидії можливим порушенням у сфері здійснення правосуддя у цивільних справах, а також процесуальної відповідальності загалом як гарантії реалізації принципу, що розглядається.

Визначено, що проблема меж здійснення суб'єктивного права і, відповідно, недобросовісної поведінки відома з давніх часів. У річищі історичного напрямку досліджень цивільного судочинства обґрунтовано виділяються основні періоди розвитку принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами на ниві вітчизняного правознавства.

Автор доводить, що чим більшу свободу в розпорядженні правом мають учасники судового процесу, тим актуальнішими стають питання зловживання правом і пошуку оптимальних заходів відповідальності та захисту, що гарантують нормальний хід цивільного судочинства.

У дисертації визначаються критерії за допомогою яких можна відмежувати правомірне активне використання права від зловживання ним.

Заслуговує на увагу твердження автора про зловживання процесуальним правом, як особливе цивільне процесуальне правопорушення. Для кваліфікації процесуальної поведінки учасників справи як цивільного процесуального правопорушення необхідна, виходячи з традиційних загальнотеоретичних уявлень про сутність правопорушень, сукупність наступних умов: 1) дія або бездіяльність; 2) протиправність поведінки; 3) винна поведінка; 4) заподіяння шкоди.

Автором детально аргументовано види недобросовісної процесуальної поведінки, до яких враховуючи інтереси правосуддя та інших учасників судового процесу віднесено: зловживання правом на судовий захист (юрисдикція та підсудність цивільної справи); зловживання у сфері встановлення обставин цивільної справи; зловживання, спрямовані проти розгляду цивільної справи в розумний строк; зловживання забезпечувальними заходами; зловживання цивільними процесуальними правами в суді апеляційної та касаційної інстанцій.

Доведено, що порушення вимог дотримання меж здійснення суб'єктивних цивільних прав та цивільного процесуального обов'язку щодо добросовісного здійснення учасниками судового процесу своїх процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків є концептуальною основою для настання цивільної процесуальної відповідальності за зловживання цивільними процесуальними правами.

Обґрунтована позиція щодо зловживань цивільними процесуальними правами представниками сторін як можливими суб'єктами зловживання процесуальними правами. Неправомірна процесуальна діяльність цих суб'єктів при здійсненні представницьких функцій є особливим порушенням принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами. Правомірна поведінка представників сторін у цивільному судочинстві – це гарантія реалізації принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами.

Обґрунтованими та детально аргументованими є також інші положення наукової новизни викладені К.О. Кузьменко у дисертаційному дослідженні.

Практичне значення результатів дисертації. Викладені теоретичні положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідницькій сфері – для продовження наукової розробки принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві; у законопроектній роботі – при внесенні змін і доповнень у чинний Цивільний процесуальний кодекс України; у правозастосовчій практиці – для використання судом при обґрунтуванні судових рішень; у навчальному процесі – у ході викладання навчальної дисципліни «Цивільний процес».

Структура та зміст дисертації, відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Структура дисертаційного дослідження відповідає визначеній меті та поставленим завданням дослідження, робота складається із трьох розділів по 4, 3 і 2 підрозділів відповідно. Роботі притаманна логічна довершеність і цілісність. Використані ідеї, результати та тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело. Раціональна та внутрішньо узгоджена структура дисертаційної роботи обумовлює належний ступінь обґрунтованості результатів дослідження.

За результатами аналізу звіту перевірки на плагіат на наявність текстових запозичень (програма Strike plagiarism) дисертаційна робота Кузьменко Кристини Олександрівни на тему «Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві» є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів плагіату та запозичень п.9 згідно постанови КМУ від 12.01.2022 № 44. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Розроблені автором і викладені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають високий рівень обґрунтованості. Дисертант опрацював та використав 198 джерел, серед яких є праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, нормативно-правові акти, судова практика.

Дисертант критично осмислює здобутки інших науковців, висловлює своє ставлення до проблемних питань. Використання в процесі дослідження загальнонаукових, спеціальних прийомів та методів пізнання дозволило здобувачу якісно обґрунтувати теоретичні та практичні аспекти принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві.

Кількість наукових публікацій. Основні результати і висновки дисертаційного дослідження опубліковані автором у 4 наукових статтях у фахових виданнях з юридичних наук, а також у 2 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях, що підтверджує належний рівень апробації дисертації.

Зауваження і побажання до змісту дисертації. Дисертація К.О. Кузьменко, як і будь-яке інше сучасне наукове дослідження, не позбавлена деяких дискусійних чи спірних теоретичних положень та висновків.

Зокрема, дисертанткою акцентується увага на зловживаннях процесуальними правами під час розгляду справи у суді першої інстанції. Разом з тим, у дисертації досліджується також апеляційний та касаційний розгляд справи. Видається доцільним розглянути можливі зловживання процесуальними правами саме на цих стадіях, а також на стадії виконання рішення суду.

Також, на нашу думку, потребує додаткового обґрунтування позиція дисертанта щодо співвідношення зловживання цивільними процесуальними правами та цивільного процесуального правопорушення.

Зазначені зауваження носять уточнюючий характер і не знижують позитивної оцінки дисертаційної роботи. З наведеного вище випливає загальний висновок про те, що дисертація Кузьменко К.О. за своїм науковим рівнем, одержаними результатами дослідження та пропозиціями відповідає вимогам, що ставляться до наукових робіт такого рівня.

Відповідність дисертації спеціальності та профілю ради:

Дисертаційна робота Кузьменко Кристини Олександрівни «Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві», яка подана до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань (08) за спеціальністю (081) за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження

Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022 року. Зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності.

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного
аграрного університету

Юрій КОТВЯКОВСЬКИЙ

